

FİSKAL SİYASƏTİN KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Fəxrəddin Elnur oğlu Hüseynov

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi: Məqalənin fiskal siyasətin kiçik və orta sahibkarlığın (KOS) inkişafına təsir mexanizmlərini nəzəri və analitik müstəvidə əsaslandırmaq, fiskal alətlərin KOS-un fəaliyyət mühiti, rəqəbatqabiliyyətlilik və dayanıqlılıq göstəricilərinə təsir istiqamətlərini müəyyənləşdirməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası: Tədqiqatda keyfiyyət metodlarından və empirik tədqimat elementlərindən istifadə olunmuşdur. Fiskal siyasətin vergi və xərcləmə alətləri ayrı-ayrılıqda təhlil edilmiş, onların KOS-a təsiri “makroiqtisadi sabitlik – mikroiqtisadi təşəbbüs” balansı çərçivəsində şərh olunmuşdur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti: Məqalənin nəticələri KOS-lar üçün daha effektiv maliyyə və inkişaf strategiyalarının seçilməsində, dövlət qurumları üçün isə vergi və büdcə siyasətinin KOS-u stimullaşdıran şəkildə dizayn edilməsində istifadə oluna bilər. Həmçinin, bu çərçivə iqtisadiyyat üzrə tədqiqatçılar və biznes analitikləri üçün fiskal siyasətin sektoral təsirlərini qiymətləndirmək, riskləri öncədən görmək və ölçülə bilən indikatorlar əsasında təkliflər formalaşdırmaq baxımından praktik əhəmiyyət daşıyır.

Tədqiqatın nəticələri: Təhlillər göstərir ki, fiskal siyasətin KOS-a təsiri iki əsas istiqamətdə formalaşır: vergi yükü və inzibati tələblər sahibkarın sərbəst kapitalını və risk etmə motivasiyasını dəyişdirir; büdcə xərcləri və dövlət dəstəyi biznes mühitinin keyfiyyətini yüksəldərək KOS-un bazara çıxışını və dayanıqlılığını gücləndirir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Məqalənin elmi yeniliyi fiskal siyasətin KOS-a təsirinə yalnız ümumi iqtisadi nəticələr səviyyəsində deyil, konkret təsir kanalları üzrə sistemli şəkildə strukturlaşdırmasıdır. Məqalədə KOS üçün fiskal müdaxilələrin potensial mənfi nəticələrini qiymətləndirməyə imkan verən konseptual risk yanaşması və praktiki tətbiq üçün istifadə oluna bilən indikator məntiqi təqdim edilmişdir.

Açar sözlər: fiskal siyasət, kiçik və orta sahibkarlıq, vergi yükü, subsidiya, dövlət investisiyası, büdcə xərcləri, iqtisadi sabitlik, innovasiya.

Giriş

Fiskal siyasət dövlətin vergi siyasəti və büdcə xərcləri vasitəsilə iqtisadi aktivliyə təsir göstərən əsas tənzimləmə mexanizmlərindən biridir. Kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) isə məşğulluq, regional inkişaf və innovasiya potensialının formalaşmasında aparıcı rol oynadığı üçün fiskal qərarlara ən həssas sektorlardan sayılır. Vergi yükünün səviyyəsi, hesabat və inzibati prosedurların sadəliyi sahibkarın sərbəst kapitalını, risk etmə davranışını və investisiya qərarlarını birbaşa dəyişdirə bilər. Eyni zamanda infrastruktur, rəqəmsal xidmətlər, subsidiya və dövlət satınalmaları kimi büdcə xərcləri KOS-un bazara çıxışını və fəaliyyət səmərəliliyini artıran mühüm amillərdir.

Bu məqalədə fiskal siyasətin KOS-a müsbət və mənfi təsir kanalları sistemləşdirilir və effektiv siyasət üçün “makro sabitlik-mikro təşəbbüs” balansının zəruriliyi əsaslandırılır.

Metodologiya. Tədqiqatda nəzəri və analitik yanaşma tətbiq olunaraq fiskal siyasətin vergi və xərcləmə alətləri KOS-a təsir kanalları üzrə deskriptiv şəkildə təhlil edilmişdir. Məqalə daxilində təsirlərin strukturlaşdırılması üçün konseptual model quruluşu, risk yanaşması (ehtimal-təsir məntiqi) və cədvəl/diaqramlarla vizuallaşdırma üsullarından istifadə olunmuşdur. Nəticələr fiskal alətlərin effektivliyini şəffaflıq, sabitlik, əlçatanlıq və balans prinsipləri əsasında qiymətləndirməyə imkan verən analitik çərçivə kimi təqdim edilmişdir.

Müasir iqtisadi sistemin dinamikasında kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) xüsusi rol oynayır.

¹Əsas müəllif/Coresponding author: Fəxrəddin Elnur oğlu Hüseynov, BDU, Beynəlxalq münasibətlər və iqtisadiyyat fakültəsi, Maliyyə və menecment kafedrası, ixtisas: Daxili fiskal siyasət və dövlət maliyyəsi, doktorant, e-mail:

İnnovasiyaların tətbiqi, yeni iş yerlərinin yaradılması, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və sosial sabitliyin qorunması baxımından KOS sektoru cəmiyyətin iqtisadi dayağı hesab olunur. Xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün bu sektor iqtisadi transformasiyanın mühüm stimulyatoru kimi çıxış edir. Bununla yanaşı, KOS-un inkişafı yalnız sahibkarın şəxsi təşəbbüsü ilə deyil, həm də dövlətin həyata keçirdiyi makroiqtisadi siyasət, xüsusən fiskal siyasətin effektivliyi ilə müəyyən edilir. Fiskal siyasət hökumətin büdcə xərcləri, dövlət gəlirləri, vergi dərəcələri və subsidiyalar vasitəsilə iqtisadi proseslərə müdaxiləsini təmin edir. Bu siyasət sayəsində dövlət makroiqtisadi sabitliyi qoruyur, iqtisadi artımı stimullaşdırır, sosial bərabərliyi təmin edir və sahibkarlıq fəaliyyətinin genişlənməsi üçün əlverişli mühit yaradır. KOS üçün fiskal siyasətin təsiri daha çox vergi yükü, xərclərin subsidiyalaşdırılması, güzəştlər, dövlət proqramları və büdcə investisiyaları ilə ölçülür.

Bu məqalədə fiskal siyasətin KOS sektoruna təsirinin nəzəri əsasları, inkişaf mexanizmləri və real praktik nəticələrini araşdırılır. Məqsəd dövlətin maliyyə qərarlarının mikroiqtisadi səviyyədə - xüsusi sahibkarlıq subyektlərinin davranışına, investisiya qərarlarına, bazara çıxış imkanlarına və innovativ inkişafına necə təsir göstərdiyini sistemətik şəkildə izah etməkdir.

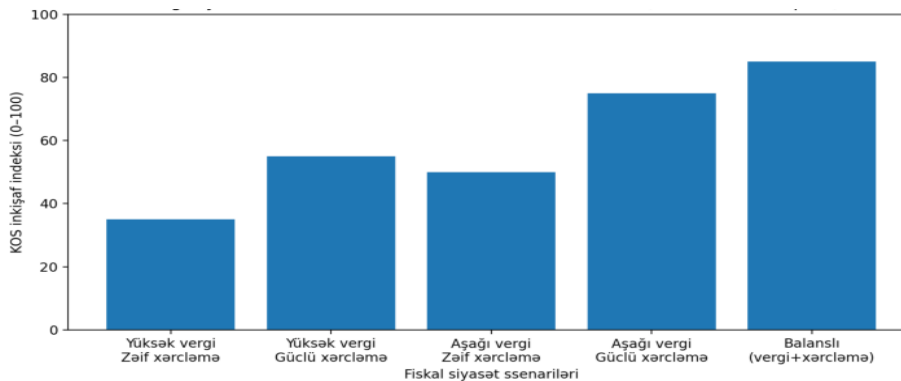
Fiskal siyasətin nəzəri əsasları və iqtisadi rolu. Fiskal siyasət iqtisadiyyatda dövlətin yığılan resurslarının necə formalaşmasının və necə istifadəsinin əsas mexanizmini təqdim edir. Klassik iqtisadi nəzəriyyələrdə dövlətin rolu minimum hesab edilirdi; bazarın özünü tənzimlədiyi qəbul olunurdu. Lakin XX əsrin ortalarından sonra keynsçi yanaşma fiskal siyasətin iqtisadi inkişaf üçün aktiv zəruri alət olduğunu iddia etdi. Bu nəzəriyyəyə görə, iqtisadi tənəzzül dövründə dövlət xərclərini artırmalı, vergi yükünü azaltmalı və iqtisadi aktivliyi stimullaşdırmalıdır.

İqtisadiyyat nəzəri olaraq iki əsas alətlə tənzimlənir:

- Gəlir formalaşdırma alətləri (vergi siyasəti) - gəlir vergisi, mənfəət vergisi, ƏDV, sosial ayırmalar və s.
- Xərcləmə alətləri (büdcə xərcləri) - infrastruktur layihələri, subsidiya və grantlar, investisiya proqramları, dövlət satınalmaları.

Fiskal siyasətin bu iki komponenti arasında balansın qurulması sahibkarlığın inkişaf tempini ciddi şəkildə müəyyənləşdirir. Vergi dərəcələri çox yüksək olduqda sahibkar risk etməkdən çəkinir, xərcləmə siyasəti zəif olduqda isə sahibkarlıq mühitinin reallığına uyğunlaşma çətinləşir. Bu səbəbdən fiskal siyasətin kompleks və dinamik tənzimlənməsi KOS-un inkişafı üçün optimal şərtədir.

Şəkil 1. Vergi siyasəti və büdcə xərclərinin balansının KOS-a təsiri

Yüksək vergi + zəif xərcləmə → KOS üçün ikiqat təzyiq yaradır:

1. Vergi yükü sərbəst kapitalı azaldır, risk etməyi zəiflədir;
2. İnfrastruktur/təlim/innovasiya dəstəyi zəif olduğuna görə bazar mühiti güclənmir. Ona görə də indeks ən aşağı görünür.

- *Yüksək vergi + güclü xərcləmə* → dövlətin xərcləri (infrastruktur, proqramlar) mühiti bir az yaxşılaşdırır, amma vergi yükü yenə risk və investisiyanı sıxır. Buna görə orta səviyyə çıxır.

- *Aşağı vergi + zəif xərcləmə* → sahibkarın sərbəst kapitalı artır, amma mühit (infrastruktur, xidmətlər, innovasiya ekosistemi) zəif qalır. Buna görə təsir “tam” olmur.

- *Aşağı vergi + güclü xərcləmə* → həm sərbəst kapital artır, həm də bazar mühiti güclənir; KOS üçün ən əlverişli kombinasiyalardan biridir.

- *Balanslı (vergi+xərcləmə)* → “kompleks və dinamik tənzimləmə” effekti yaranır: vergi yükü boğmur, xərcləmə isə real ehtiyacları qarşılıyır. Buna görə indeks ən yüksəkdir.

Kiçik və orta sahibkarlığın iqtisadiyyatda yeri və əhəmiyyəti. KOS-un makro-iqtisadi sistemdə yeri yalnız iqtisadi göstəricilərlə ölçülmür. Sektor həm sosial kapitalın formalaşmasına, həm də innovativ təşəbbüslərin tətbiqinə təsir edir. Məsələn:

- *İş yerlərinin yaradılması:* KOS, iri korporasiyalarla müqayisədə daha elastikdir və əmək bazarına daha sürətli adaptasiya edə bilir.

- *Bazar rəqabəti:* Kiçik biznes yeni istehsal texnologiyaları və xidmət formatları ilə bazarda rəqabət yaradır.

- *Regional inkişaf:* KOS-u stimullaşdıran fiskal siyasət regionlar arasında iqtisadi balans yaradır.

- *İqtisadi şaxələndirmə:* Sektor milli iqtisadiyyatı enerji və xammal resurslarından asılılıqdan xilas edir.

Bu xüsusiyyətlər göstərir ki, KOS yalnız iqtisadi deyil, həm də sosial sistemin güclü dayaqdır. Lakin sektorun bu funksiyaları yalnız dövlətin məqsədyönlü maliyyə siyasəti ilə effektiv reallaşa bilər.

Vergi siyasəti və KOS inkişafı. Kiçik sahibkarlığın ən əsas problemlərindən biri yüksək vergi yüküdür. Yüksək vergi ödənişləri:

- Kapital yığıcı prosesini zəiflədir,
- Yeni işçilərin işə qəbulunu məhdudlaşdırır,
- Şəffaf iqtisadi fəaliyyət üçün motivasiyanı azaldır.

Bu səbəbdən maliyyə sistemində KOS üçün *differensial vergi dərəcələri* tətbiq olunur. Proqressiv vergi və ya sadələşdirilmiş vergi modeli sahibkarlara fəaliyyətin ilk mərhələlərində daha az ödəniş etməyə imkan verir. Bu model riskin dağılmasına və yeni ideyaların sınaqdan keçirilməsinə şərait yaradır.

Vergi güzəştlərinin stimullaşdırıcı təsiri. Güzəştlər fiskal siyasətin ən həssas alətlərindən biridir. Məsələn:

- Startaplar üçün güzəştlər,
- Yenidən investisiya üçün vergi azadlıqları,
- İT və yüksək texnoloji sahələrdə vergi endirimləri.

Bu alətlər giriş baryerini azaldır, bizneslərin ilkin kapitalla olan ehtiyacını optimallaşdırır və

iqтisadi dövriyyəni genişləndirir.

Sosial sığorta ayırmaları və əmək bazarı. KOS üçün sosial ayırmaların yüksək olması əmək xərclərini şişirir, qeyri-formal məşğulluğu artırır və sosial təminat sistemini zəiflədir. Avropa ölkələri bu problemi - əmək güzəştləri, gənc işçilər üçün subsidiya, sosial paketlərin diferensiaslaşdırılması kimi modellər vasitəsilə həll edir. Beləliklə, fiskal siyasət mikroiqтisadi qərarları birbaşa formalaşdırır. **Büdcə xərcləri və dövlət dəstək proqramları.** Dövlət xərcləri yalnız sosial layihələrə yönəlmir.

İnfrastruktur, informasiya texnologiyaları, kənd təsərrüfatı və ümumi biznes mühitinə sərf edilən büdcə xərcləri KOS-un fəaliyyət şəraitini dəyişdirir. Büdcə xərcləri və dövlət dəstək proqramları KOS-un inkişafında “dolayı, amma güclü” təsir mexanizmi yaradır. Dövlət xərcləri çox vaxt yalnız sosial layihələr kimi görünür, amma əslində infrastruktur, rəqəmsallaşma, kənd təsərrüfatı və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması kimi istiqamətlər KOS üçün gündəlik fəaliyyətin xərclərini azaldır, riskləri aşağı salır və bazara çıxış imkanlarını genişləndirir. Bu baxımdan büdcə xərcləri KOS-un məhsul istehsal etməsi və xidmət göstərməsi üçün zəruri olan “şərtlər sistemini” qurur. Məsələn:

- *Nəqliyyat xərclərinin azalması.* İlk növbədə, nəqliyyat və infrastruktur xərclərinin azalması KOS üçün birbaşa üstünlükdür. Yol şəbəkəsinin keyfiyyəti, daşınma imkanları, regionlararası əlaqələrin yaxşılaşması kiçik biznesin məhsulu daha tez və daha ucuz çatdırmasına şərait yaradır. Bu isə həm satışın genişlənməsinə, həm də rəqabət qabiliyyətinin artmasına gətirir. Xüsusilə regionlarda fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün infrastrukturun güclənməsi bazara çıxış baryerini azaldan ən mühüm amillərdən biridir.

- *Logistika şəbəkələrinin genişlənməsi.* İkinci mühüm istiqamət logistika şəbəkələrinin genişlənməsidir. Logistika təkcə “daşınma” demək deyil; o həm də anbarlama, çeşidləmə, çatdırılma planlaması, təchizat zəncirinin idarə olunması və vaxtın düzgün bölüşdürülməsidir. Dövlət bu sahəyə sərmayə qoyduqda KOS-un təchizat zənciri daha stabil işləyir, məhsul dövriyyəsi sürətlənir, stok və gecikmə riskləri azalır. Nəticədə müəssisə daha az itki ilə daha çox sifariş qəbul edə bilər.

- *Elektron vergi sistemlərinin yaxşılaşdırılması.* Üçüncü vacib məqam elektron vergi sistemlərinin yaxşılaşdırılması və ümumilikdə rəqəmsal dövlət xidmətləridir. E-vergi və E - hesabat platformaları inkişaf etdikcə sahibkarın hesabat təqdim etməsi, ödəniş aparması və sənədləri izləməsi daha asan olur. Bu, vaxt itkisini azaldır, prosedur yükünü yüngülləşdirir və bürokratik maneələrin dəyərli olduğundan rəqəmsallaşma bir növ “dolayı subsidiya” rolunu oynayır: müəssisə eyni müddətdə daha çox iş görə bilər.

- *Dövlət satınalmalarında iştirak imkanlarının artırılması.* Dördüncü istiqamət isə dövlət satınalmalarında iştirak imkanlarının artırılmasıdır. Dövlət satınalmaları KOS üçün sabit sifariş və proqnozlaşdırıla bilən gəlir axını yarada bilər. Əgər qaydalar şəffafdırsa və giriş şərtləri KOS üçün əlçatandırsa, müəssisə satış bazarını genişləndirir, kredit və investisiya üçün daha etibarlı görünür, istehsal gücünü artırmağa daha rahat qərar verir. Bu mexanizm xüsusilə yeni.

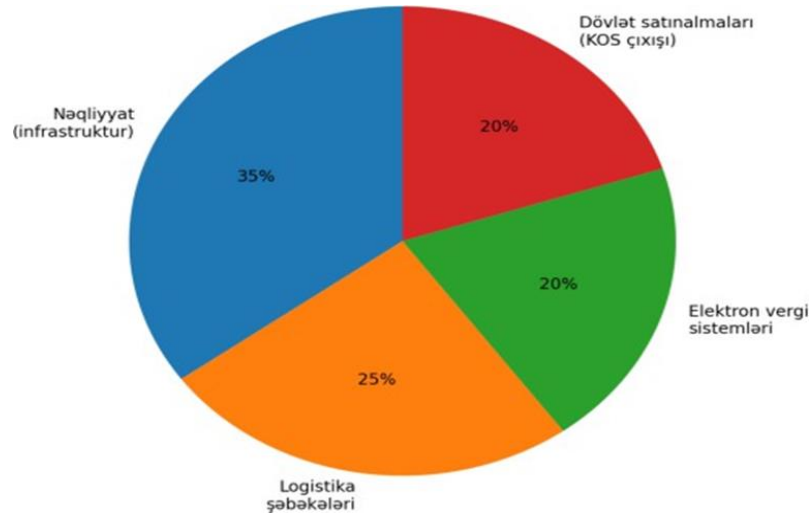
Bu nəticələr kiçik və orta müəssisələr üçün sabit biznes mühitinin əsasını qoyur.

Qurulmuş və bazarda tanınmaqda çətinlik çəkən müəssisələr üçün ciddi imkan sayılır. Nəticə olaraq, büdcə xərcləri və dəstək proqramları KOS üçün sabit biznes mühitinin əsasını formalaşdırır: xərcləri aşağı salır, logistik və inzibati riskləri azaldır, bazara çıxışı asanlaşdırır və sahibkarın planlama imkanlarını genişləndirir.

Dövlət bu xərcləri doğru prioritetləşdirdikdə KOS-un fəaliyyəti yalnız “müəssisənin daxili gücü” ilə deyil, həm də “iqtisadi mühitin keyfiyyəti” ilə dəstəklənmiş olur. Bu isə uzunmüddətli perspektivdə dayanıqlı iqtisadi artıma, regional balansın güclənməsinə və innovasiya ekosisteminin formalaşmasına real zəmin yaradır “gizli xərclərini” aşağı salır. Kiçik biznes üçün vaxt resursu çox.

Şəkil 2. Büdcə xərcləri və dövlət dəstək proqramlarının KOS-a təsir kanalları

- Nəqliyyat / infrastruktur (35%). Ən böyük pay kimi göstərilir, çünki yol, nəqliyyat və ümumi infrastruktur yaxşılaşanda daşınma müddəti və xərci azalır, bazara çıxış sürətlənir. Bu, KOS üçün birbaşa rəqabət üstünlüyü yaradır.
- Logistika şəbəkələri (25%). Logistika genişləndikcə KOS-un təchizat zənciri daha stabil olur: anbarlama, çatdırılma, regionlara çıxış imkanları artır. Nəticədə satış kanalları böyüyür.
- Elektron vergi sistemləri (20%). E-vergi yaxşılaşanda hesabat və prosedur yükü azalır, vaxt itkisi minimuma düşür. Bu, xərcləri azaldır və qeyri-formal işləmə riskini də aşağı sala bilər.
- Dövlət satınalmalarında iştirak (20%). Satınalmalara giriş asanlaşdıqda KOS üçün sabit sifariş və gəlir axını yaranır. Bu, likvidliyi gücləndirir və investisiya planlamasını rahatlaşdırır.

Bu nəticələr kiçik və orta müəssisələr üçün sabit biznes mühitinin əsasını qoyur. qurulmuş və bazarda tanınmaqda çətinlik çəkən müəssisələr üçün ciddi imkan sayılır. Nəticə olaraq, büdcə xərcləri və dəstək proqramları KOS üçün sabit biznes mühitinin əsasını formalaşdırır: xərcləri aşağı salır, logistik və inzibati riskləri azaldır, bazara çıxışı asanlaşdırır və sahibkarın planlama imkanlarını genişləndirir. Dövlət bu xərcləri doğru prioritetləşdirdikdə KOS-un fəaliyyəti yalnız “müəssisənin daxili gücü” ilə deyil, həm də “iqtisadi mühitin keyfiyyəti” ilə dəstəklənmiş olur. Bu isə uzunmüddətli perspektivdə dayanıqlı iqtisadi artıma, regional balansın güclənməsinə və innovasiya ekosisteminin formalaşmasına real zəmin yaradır.

Subsidiyalar və qrantlar. Subsidiyalar - kapital çatışmazlığını kompensasiya etmə, riskin azaldılması, innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması kimi funksiyaları yerinə yetirir. Qrant mexanizmləri daha çox startaplar, elmi yanaşmalar və yeni iş modeli tətbiq edən sahibkarlar üçün nəzərdə tutulur. Gördüyümüz kimi, fiskal siyasət təkcə cərimə və vergi kimi qəbul edilmir - o həm də motivasiya və dəstək sistemidir.

Dövlət satınalmaları. Dövlətin tələbi stabildir və sahibkar üçün təhlükəsiz bazar rolunu oynayır. KOS üçün dövlət satınalmalarında iştirakın sadələşdirilməsi - likvidlik problemlərini azaldır, davamlı pul axını yaradır, istehsal güclərinin genişlənməsinə şərait yaradır. Bu mexanizm xüsusilə kənd təsərrüfatında və sosial xidmətlər sektorunda özünü doğruldur.

Fiskal siyasətin KOS-un investisiya davranışına təsiri. KOS-un inkişafı yalnız vergi və büdcə siyasəti ilə məhdudlaşmır. Sahibkar investisiya qərarını əsasən risk, gəlirlilik və bürokratik yük əsasında verir. Dövlət aşağıdakı hallarda investisiyanı stimullaşdırma bilər:

- Vergi azadlıqları qarşılığında yenidən investisiya şərti,
- Amortizasiya siyasətinin sadələşdirilməsi,
- Dövlət zəmanətli kreditlər.

Belə mexanizmlər sahibkarın riskini azaldır və kapital yatırımlarının sürətini artırır.

Fiskal siyasətin regionlararası bərabərlikdə rolu. Müasir iqtisadi modellər göstərir ki, fiskal siyasət regionlararası bərabərliyi qorumaq üçün mühüm alətdir. Mərkəzi şəhərlərdən kənarında yerləşən KOS-lar daha çox logistika, texnoloji infrastruktur və marketinq problemləri yaşayır. Fiskal siyasət - vergi diferensialı, kənd təsərrüfatı subsidiyaları, regional investisiya proqramları vasitəsilə regionların iqtisadi potensialını balanslaşdırır. Bu, ölkənin dayanıqlı inkişaf strategiyası üçün vacib şərtidir.

Fiskal siyasətin KOS üzərində mənfi təsir ehtimalları. Hər bir fiskal müdaxilə ideal nəticələr doğurmur. Bəzi hallarda fiskal siyasət - bürokratik maneələr, qeyri-şəffaf subsidiyalar, vergi disbalansı vasitəsilə sahibkarlığı boğa bilər. Məsələn, güzəşt yalnız müəyyən sahələrə şamil edilərsə, bazarda qeyri-bərabər rəqabət şəraiti yarana bilər. Bu isə iqtisadi təşəbbüsü zəiflədir. Buna görə fiskal siyasət elastik olmalı, iqtisadi dinamikanın dəyişməsinə uyğun reaksiya göstərməlidir.

Kiçik və orta sahibkarlığın iqtisadi sistemdə rolu yalnız istehsal və xidmət fəaliyyəti ilə məhdudlaşmır; bu sektor sosial kapitalın təşəkkülünə, regional balansın qorunmasına və innovasiya ekosisteminin formalaşmasına ciddi təsir göstərir. KOS-un dayanıqlı inkişafı üçün dövlət fiskal siyasətini sadəcə maliyyə yükü modeli kimi deyil, həm də iqtisadi motivasiya və təşəbbüsün stimullaşdırılması kimi formalaşdırmalıdır.

Vergi siyasətində güzəştlər, sadələşdirilmiş hesabat, sosial ayırımların optimallaşdırılması sahibkarın sərbəst kapitalını artırır. Büdcə xərclərinin infrastruktur, innovasiya və təlim proqramlarına yönəldilməsi isə bazar mühitini gücləndirir. Subsidiyalar, qrantlar və dövlət satınalmaları kiçik biznesə likvidlik və təhlükəsiz gəlir axını təmin edir. Lakin bu alətlər qeyri-şəffaf tətbiq olunan zaman iqtisadi balans poza bilər. Buna görə də fiskal siyasətin əsas prinsipi iki funksiyanın harmoniyasıdır: makroiqtisadi sabitlik və mikroiqtisadi təşəbbüsün qorunması. Bu balans formalaşdırıldıqda kiçik və orta sahibkarlıq davamlı iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilir.

Aşağıdakı cədvəl və diaqramda risk mexanizmləri empirik təqdimat formatında göstərir.

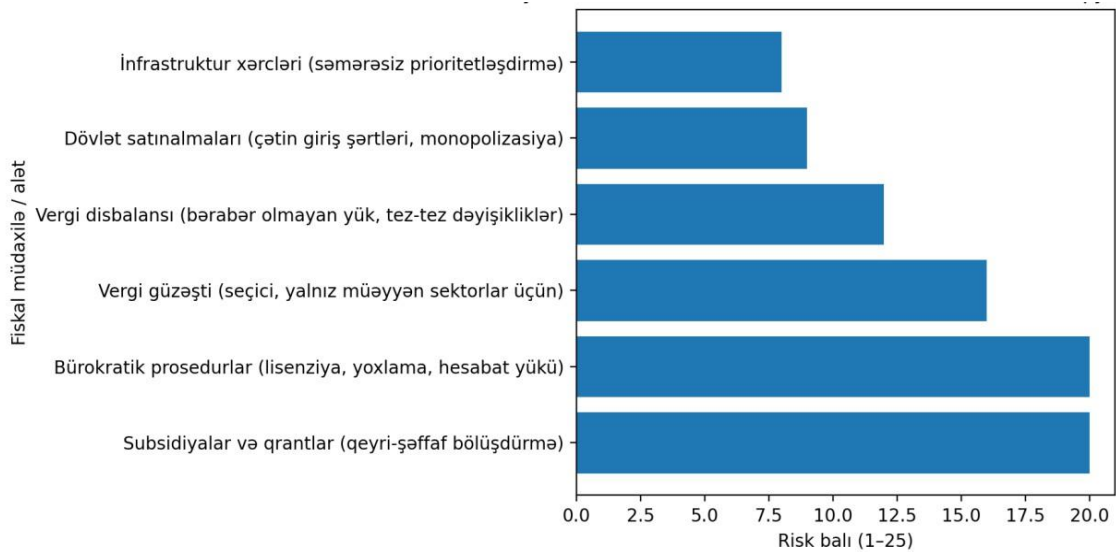

Cədvəl 1. Fiskal müdaxilələr üzrə risk matrisi

No	Fiskal müdaxilə / alət	Mənfi təsir mexanizmi	Ehtimal (1-5)	Təsir (1-5)	Qarşı tədbir
1	Subsidiyalar və qrantlar (qeyri-şəffaf bölüşdürmə)	Korrupsiya riski, "seçilmişlər" effekti, bazarda etimadsızlıq	4	5	Açıq müsabiqə, rəqəmsal izləmə, audit, nəticə əsaslı maliyyələşdirmə
2	Bürokratik prosedurlar (lisenziya, yoxlama, hesabat yükü)	Əməliyyat xərclərinin artması, vaxt itkisi, qeyri-formal iqtisadiyyata keçid	5	4	"Bir pəncərə" sistemi, e-xidmətlər, yoxlamaların risk əsaslı planlanması
3	Vergi güzəşti (seçici, yalnız müəyyən sektorlar üçün)	Qeyri-bərabər rəqabət, resursların yanlış bölgüsü, təşəbbüsün zəifləməsi	4	4	Güzəştləri şəffaf meyarlarla, mərhələli və geniş əhatəli tətbiq etmək
4	Vergi disbalansı (bərabər olmayan yük, tez-tez dəyişikliklər)	Planlaşdırmanın çətinləşməsi, investisiya riskinin artması	3	4	Stabil vergi çərçivəsi, əvvəlcədən xəbərdarlıq, sadə və proqnozlaşdırıla bilən qaydalar
5	Dövlət satınalmaları (çətin giriş şərtləri, monopolizasiya)	KOS-un bazara çıxışının məhdudlaşması, rəqabətin azalması	3	3	KOS üçün lotların bölünməsi, sadələşdirilmiş sənədləşmə, şəffaf qiymətləndirmə
6	İnfrastruktur xərcləri (səmərəsiz prioritetləşdirmə)	Büdcə resursunun boşa getməsi, regionlarda real ehtiyacların ödənməməsi	2	4	Ehtiyac analizi, region hədəfləmə, layihə qiymətləndirməsi və monitoring

Qeyd: Risk balı = Ehtimal × Təsir; yüksək bal daha yüksək mənfi təsir riskini göstərir.

Şəkil 3. Risk balına görə sıralama

Nəticə. Aparılan təhlil göstərir ki, fiskal siyasət KOS-un inkişafına həm stimullaşdırıcı, həm də məhdudlaşdırıcı təsir göstərə bilən çoxşaxəli mexanizmdir. Vergi yükünün yüksəlməsi, hesabat və inzibati prosedurların mürəkkəbləşməsi sahibkarın sərbəst kapitalını azaldır, risk etmə motivasiyasını zəiflədir və investisiya qərarlarını gecikdirə bilər. Buna qarşılıq, büdcə xərclərinin infrastruktur, logistika, rəqəmsal dövlət xidmətləri, innovasiya və təlim proqramlarına yönəldilməsi KOS üçün xərcləri aşağı salır, bazara çıxışı asanlaşdırır və biznes mühitinin keyfiyyətini yüksəldir. Subsidiyalar, qrantlar və dövlət satınalmaları maliyyə dayanıqlığını artıraraq KOS-a stabil gəlir axını və genişlənmə imkanları yarada bilər, lakin bu alətlər qeyri-şəffaf və selektiv tətbiq edildikdə rəqabət mühitini poza, bazarda “seçilmişlər” effekti yaradaraq ümumi təşəbbüsü zəiflədə bilər.

Bu səbəbdən fiskal siyasətin effektivliyinin əsas şərti balanslı və elastik idarəetmədir: dövlət bir tərəfdən makroiqtisadi sabitliyi qoruyaraq büdcə dayanıqlığını təmin etməli, digər tərəfdən mikroiqtisadi səviyyədə sahibkarlığın təşəbbüs və inkişaf motivasiyasını qoruyacaq mühit yaratmalıdır. Vergi siyasətində sadələşdirmə, proqnozlaşdırıla bilən qaydalar, ədalətli yük bölgüsü və inzibati yükün azaldılması KOS-un fəaliyyətinə “nəfəs” verir. Büdcə xərclərində isə şəffaf prioritetləşdirmə, nəticə əsaslı maliyyələşdirmə və rəqəmsal monitoring mexanizmləri dövlət dəstəyinin real iqtisadi dəyərə çevrilməsini təmin edir. Ümumilikdə, fiskal siyasət bu prinsiplər əsasında qurulduqda KOS iqtisadi artımın, məşğulluğun və innovasiyanın əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilər, iqtisadi sistemdə dayanıqlı inkişafın sosial və regional bazasını möhkəmləndirə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Qarayev İ.Ə. Vergi siyasəti və iqtisadi artım. Təlim materialı. Bakı: Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi Tədris Mərkəzi, 2019. 10 s.
2. Kəlbəyev Y.A., Məhərrəmov R.B., Rzayev P.Q. Xarici ölkələrin vergi sistemi. Bakı: “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 2011. 554 s.
3. Məmmədov F.Ə., Musayev A.F., Sadıqov M.M., Kəlbəyev Y.A., Rzayev Z.H. Vergilər və vergitutma. Dərslik. Bakı, 2010. 512 s.
4. Musayev A.F., Məmmədov Ə.C. “Ünvanlı vergi xidməti” - vergi ödəyicilərinin məlumat kitabı. Bakı, 2013. 288 s.
5. OECD. Taxation of SMEs: Key Issues and Policy Considerations. (OECD Tax Policy Studies, No. 18) Paris: OECD Publishing, 2009. 170 p.
6. Mohamed Y., Mnguu Y.O. “Fiscal and Monetary Policies: Challenges for Small and Medium Enterprises (SMEs) Development in Tanzania.” International Journal of Social Sciences and Entrepreneurship. No. 10, 2014. 320 p.
7. Ojeka S.A. “Tax Policy and the Growth of SMEs: Implications for the Nigerian Economy.” Research Journal of Finance and Accounting. No. 2, 2011. 12 p.
8. Ameyaw B., Korang J., Twum E., Asante I. “Tax Policy, SMEs Compliance, Perception and Growth Relationship in Ghana: An Empirical Analysis.” British Journal of Economics, Management & Trade. No. 2, 2016. 113 p.
9. Eke F.A., Ifere E.O., Eke I.C., Mbang T.B. “Macroeconomic Analysis of Fiscal Policy and Small and Medium-Scale Enterprises’ Output in Nigeria.” Gusau Journal of Economics and Development Studies. 5, No. 1, 2024. p 157.
10. Абрамов В.А. Упрощенная система налогообложения. Москва: «Ос-89», 2010. 287 с.
11. Анищенко А.В. Оптимизация налогов. Москва: Издательство «Бухгалтерский учет», 2009. 128 с.

12. Попова Л.В., Дрожжина И.А., Маслов Б.Г. Налоговые системы зарубежных стран. Москва, 2008. 368 с.

THE IMPACT OF FISCAL POLICY ON THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

SUMMARY

Purpose of the study: The article aims to substantiate the mechanisms of fiscal policy impact on the development of small and medium-sized enterprises (SMEs) on a theoretical and analytical level, to determine the directions of impact of fiscal instruments on the operating environment, competitiveness and sustainability indicators of SMEs.

Research methodology: Qualitative methods and elements of empirical presentation were used in the study. Tax and expenditure instruments of fiscal policy were analyzed separately, and their impact on SMEs was interpreted within the framework of the “macroeconomic stability - microeconomic initiative” balance.

Applied significance of the study: The findings help SMEs develop effective growth strategies, support policymakers in shaping tax and budget measures, and provide researchers and analysts with a practical framework for evaluating fiscal impacts and risks.

Research results: The analysis shows that the impact of fiscal policy on SMEs is formed in two main directions: tax burden and administrative requirements change the entrepreneur's free capital and motivation to take risks; budget expenditures and state support can improve the quality of the business environment and strengthen the market access and sustainability of SMEs.

Scientific novelty of the research: The article's scientific novelty lies in a systematic analysis of fiscal policy impacts on SMEs through specific channels, combined with a risk-based approach and practical indicator framework.

Keywords: fiscal policy, small and medium-sized enterprises, tax burden, subsidies, public investment, budget expenditures, economic stability, innovation.

ВЛИЯНИЕ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ НА РАЗВИТИЕ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования: Статья направлена на теоретическое и аналитическое обоснование механизмов влияния фискальной политики на развитие малых и средних предприятий (МСП), определение направлений воздействия фискальных инструментов на операционную среду, конкурентоспособность и показатели устойчивости МСП.

Методология исследования: В исследовании использованы качественные методы и элементы эмпирического представления. Налоговые и бюджетные инструменты фискальной политики анализировались отдельно, а их влияние на МСП интерпретировалось в рамках баланса «макроэкономическая стабильность – микроэкономическая инициатива».

Прикладное значение исследования: Результаты помогают МСП разрабатывать эффективные стратегии роста, поддерживают политиков в формировании налоговых и бюджетных мер, а также предоставляют исследователям и аналитикам практическую основу для оценки фискальных воздействий и рисков.

Результаты исследования: Анализ показывает, что влияние фискальной политики на МСП формируется в двух основных направлениях: налоговая нагрузка и административные требования изменяют свободный капитал предпринимателя и его мотивацию к риску; Бюджетные расходы и государственная поддержка могут улучшить качество деловой среды и укрепить доступ к рынкам и устойчивость малых и средних предприятий.

Научная новизна исследования: Научная новизна статьи заключается в систематическом анализе влияния фискальной политики на малые и средние предприятия по конкретным каналам, в сочетании с риск-ориентированным подходом и практической системой показателей.

Ключевые слова: фискальная политика, малые и средние предприятия, налоговая нагрузка, субсидии, государственные инвестиции, бюджетные расходы, экономическая стабильность, инновации.

Məqalə daxil olmuşdur: 11.02.2026

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

19.02.2026

Çapa qəbul edilmişdir: 02.03.2026

Дата поступления статьи в

редакцию: 11.02.2026

Отправлено на повторную

обработку: 19.02.2026

Принято к печати: 02.03.2026

The date of the admission of the

article to the editorial office:

11.02.2026

Send for reprocessing: 19.02.2026

Accepted for publication: 02.03.2026